

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ

Григорій Юрійович КАНІЩЕВ,

*кандидат історичних наук, доцент, доцент
кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
ім. М. Є. Жуковського «Харківський
авіаційний інститут»
<https://orcid.org/0000-0001-6032-8778>
g.kanischev@khai.edu*

Історія держави і права України і зарубіжних країн є провідними юридичними навчальними дисциплінами для студентів 1 курсу спеціальності 081 “Право”. Адже їх метою є ознайомлення майбутніх фахівців з тим історичним досвідом розвитку державності та права на території сучасної України, що прямо або опосередковано впливає й на сучасний стан і якість публічної влади у нашій державі, на відносини між державою і громадянами, на становище України на міжнародній арені, її імідж у світі тощо.

Уточнюємо тут, що історія держави і права України та історія держави і права зарубіжних країн є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими одна одну науковими і навчальними дисциплінами. Так, під зарубіжними країнами ми маємо на увазі насамперед держави (та їх правові системи), утворені народами – сусідами українців, до складу яких у минулому входили різні частини сучасної української державної території. Відтак, історія цих держав і їх права вважаємо, є складовою невід'ємною частиною історії держави і права України. У свою чергу, частини територій українських державних утворень минулого зараз входять до складу інших держав. Відтак, складовою невід'ємною частиною історії держави і права цих країн є історія держави і права України.

У Конституції України історія держави і права присутня у трьох аспектах. По – перше, у преамбулі українського Основного Закону у вигляді поняття “багатовікова історія українського державотворення” [1]. Воно об'єднує історію держави і права України і зарубіжних країн своєрідним “клеєм” у цілісну картину сприйняття українськими громадянами (зокрема, студентами, що вчать за спеціальністю “Право”) історичної ретроспективи сучасної української державності та права.

По – друге, за допомогою вищезгаданого поняття у Конституції України легітимізовано існування української держави як такої, спираючись на історичну традицію. Тобто остання виступає тут як засіб обґрунтування існування сучасної української держави на території, окресленій її міжнародно визнаним кордоном станом на 1 грудня 1991 р. А саме, на момент проведення всеукраїнського референдуму на підтвердження Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р.

У зв'язку із цим зауважимо, що традиції (у даному випадку, традицію українського державотворення) визначено Конституційним судом України у

його Рішенні від 2 листопада 2004 р. (Справа N 1-33/2004) як одне з джерел права поряд із власне законодавством [2]. Таким чином, історична традиція українського державотворення (яку відображає історія державності і права) є підставою природного права українців на утворення власної суверенної держави. Й таким чином, як складова невід’ємна природного права, дістала своє відображення у позитивному праві – Конституції України.

Слід зазначити що Конституція України у своїй преамбулі не містить конкретних вказівок на те, які саме державні утворення минулого (і їх правові системи) слід вважати українськими, як це зроблено наприклад, щодо Хорватії у Конституції цієї держави [3, с. 194].

Зауважимо також, що відсутність таких уточнень у преамбулі української Конституції робить можливим і необхідним природне право громадян України відповідно до статей 15 (ідеологічна багатоманітність і відсутність обов’язкової для громадян державної ідеології) і 34 (свобода слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань) мати власну думку щодо явищ, подій та персоналій, пов’язаних з багатовіковою історією українського державотворення.

По – третє, історична традиція як відображення природного права є однією з основ позитивного права України у частині її територіального облаштування. Тобто розподілу території держави на адміністративні одиниці різних управлінських рівнів для здійснення у них публічного управління (державної влади і місцевого самоврядування). Про це йдеться у статті 132 розділу IX “Територіальний устрій України” Основного Закону нашої держави. Маємо на увазі слова про те, що територіальний устрій України повинен базуватися на урахуванні історичних особливостей, етнічних та культурних традицій її регіонів [1].

Відповідно до цього, історія держави і права є підставою для наступних прав українських громадян:

право виступати за зміну внутрішніх адміністративних кордонів всередині держави. Тобто між її адміністративними одиницями – областями, районами, громадами – з урахуванням історичних, етнічних і культурних особливостей. Змістом цього права є: а) зміна меж вже існуючих адміністративних одиниць держави Україна; б) утворення у складі України нових адміністративних одиниць шляхом об’єднання двох і більше існуючих адміністративних одиниць в одну або виділення нової адміністративної одиниці з території (територій) вже існуючих. Зазначимо, що такі зміни виглядають тим більш доречними, оскільки в умовах російсько – української війни що триває, вже відбулися суттєві зміни у кількості населення окремих частин території України.

З цього прямого права випливає чотири опосередкованих права: а) право визначення центру (центрів) відповідної адміністративної одиниці; у випадку, якщо мова йде про утворення нової адміністративної одиниці у складі України, реалізація цього права є обов’язковою; б) право виступати за зміну статті 133 Конституції України щодо найменувань адміністративних одиниць відповідно до історичної традиції. Наприклад, край або земля (замість області), повіт або округ (замість району) і громада; в) право виступати за зміну статті 133 Конституції України щодо окремих назв перерахованих тут адміністративних одиниць України найвищого рівня – областей (у майбутньому, можливо: країв

або земель) – відповідно до історичної традиції; це право зокрема, передбачає повернення на адміністративну карту нашої держави історичних назв – Буковина, Слобожанщина, Таврія тощо; в) право визначення символіки відповідної адміністративної одиниці – прапора, гімну і герба – згідно з історичною традицією.

Законодавчо визначеними рамками для здійснення вищезазначених прав українських громадян є засади територіального устрою держави, визначені на початку сто тридцять другої статті Конституції. Це по – перше, єдність і цілісність державної території і по – друге, поєднання централізації і децентралізації у здійсненні державної влади. Способи реалізації вищезгаданих прав визначені статтями 38 – 40 Конституції України.

Таким чином, історія держави і права є на нашу думку, джерелом низки прав українських громадян, які за своїм змістом належать до природного права, з метою їх подальшого відображення у позитивному праві. У першу чергу у самій Конституції.

Сама ж Конституція України як її Основний Закон є фундаментальним джерелом позитивного права для громадян нашої держави з метою визначення законодавчих рамок реалізації їх прав, пов'язаних із різними поглядами на проблеми історії української державності та права, а також на їх відображення у майбутньому територіальному устрої України.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 28.02.2023);
2. Щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. (Справа N 1-33/2004). URL: <https://zakononline.com.ua> (дата звернення: 28.02.2023);
3. Конституція Республіки Хорватія. У кн.: Конституції країн світу: Республіка Болгарія, Румунія, Угорщина, Республіка Хорватія. Київ: ОВК, 2021. С. 193 – 247.